

dr Magdalena Cyrek

Katedra Teorii Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Rzeszowski

Modernizacja konwergencyjna struktur wytwarzania

WPROWADZENIE

Modernizacja to zjawisko zachodzące w każdej ewoluującej gospodarce i społeczeństwie. Najogólniej można ją określić jako procesy polegające na unowocześnianiu, wzroście sprawności, wydajności, uporządkowania [Buksiński, 2001, s. 136]. W najczęściej wiązonym z modernizacją pozytywnym jej rozumieniu, prowadzi ona do rozwoju społeczno-gospodarczego. W tym kontekście efektem modernizacji są zarówno ilościowe procesy zwiększania poziomu produkcji, konsumpcji czy zatrudnienia, jak i towarzyszące im zmiany strukturalne o charakterze jakościowym. Zmiany te ujawniają się nie tylko w wymiarze ekonomicznym, ale i społecznym oraz instytucjonalnym, oznaczają głębszą ewolucję w układzie relacji i akceptowanych wartości aksjologicznych. Sfery te podlegają przy tym wzajemnym sprzężeniom zwrotnym.

Wszystkie te aspekty procesów modernizacji ujawniają się również w przebiegu przemian strukturalnych w układzie sektorowym i branżowym. W ich ramach kształtują się nowe proporcje składowych gospodarki i wzajemne relacje między nimi. W efekcie różnic strukturalnych tempo rozwoju gospodarek o najwyższym udziale branż rozwojowych jest wyższe niż gospodarek, w których dominują branże nierozwojowe: zanikające, stagnujące czy o słabym tempie rozwoju [Karpiński, 2008, s. 16]. Modernizacja prowadzi także do zmiany struktur konsumpcji i zaspokajania potrzeb, przy wzrastającym znaczeniu niematerialnych celów rozwoju i niewymiernych aspiracji społeczeństwa [Winiarski, 2002, s. 245; Woźniak, 2004, s. 20–21].

W procesie modernizacji zróżnicowana może być skala i sposób ingerencji państwa w przebieg zmian strukturalnych oraz zakres regulowania żywiołowych mechanizmów rynkowych. Ze względu na liczne wady rynku, jak i błędy regulacyjne, niezbędne pozostaje zrównoważenie tych relacji [por. Woźniak, 1993]. Aktywizująca procesy modernizacyjne rola państwa jest przy tym niezastępowalna, gdyż realizuje ono funkcje [Karpiński, 2008, s. 12]: programowania procesów zmian strukturalnych w skali całej gospodarki; wzajemnej koordynacji działań w ramach poszczególnych sektorów i koncentracji na zadaniach warunkujących

rozwój gospodarczy; stosowania zachęt i wspomagania procesów rynkowych; finansowania nauki i prac badawczych we wstępnej fazie, w której ich odbiorcy nie mogą być zidentyfikowani; przyspieszania transferu nowoczesnych technologii; legislacji. Rezygnacja z oddziaływania państwa na procesy przekształceń strukturalnych, podyktowana doktryną neoliberalną, oznacza bezpowrotną utratę szans rozwojowych. Może być to szczególnie dotkliwie w przypadku kraju odraabiającego opóźnienia strukturalne, o mniej dojrzałych mechanizmach rynkowych. Polityka państwa w tym zakresie wymaga ustalenia priorytetów sektorowych oraz podejmowania prób identyfikacji dziedzin rokujących największe szanse na rozwój, będących nośnikami nowoczesności [Karpiański, 2008, s. 13].

Ocena modernizacji może być dokonywana poprzez przyjęcie kryterium zapewnienia spójności społeczno-ekonomicznej. Spójność tę należy rozumieć wielowymiarowo i może dotyczyć kontekstu zintegrowanego rozwoju jednostki ludzkiej, zharmonizowanego współistnienia społecznego czy funkcjonowania układów przestrzennych. Modernizacja musi przyczyniać się do realizacji celów sprawności, ale i zapobiegać marginalizacji, wykluczeniu czy polaryzacji rozwojowej w odniesieniu do: jednostek, grup społecznych, regionów czy państw.

W tym kontekście w opracowaniu podejmuje się próbę odpowiedzi na pytanie czy modernizacja sektorowa obserwowana współcześnie w Polsce pozwala zwiększyć stopień konwergencji struktur wytwarzania względem innych państw Unii Europejskiej. Uznaje się bowiem, że podobieństwo struktur stanowi podstawę dalszych procesów konwergencji poziomów produkcji, dochodów i dobrobytu.

Istotnym problemem pozostaje nie tylko zakres realizacji postulatu spójności w ramach przebiegu procesów modernizacji, ale również identyfikacja przyczyn ewentualnych rozbieżności w tym zakresie. Ocenie musi podlegać zarówno sam kierunek przekształceń i stan docelowy modernizacji, jak i rzeczywisty przebieg przemian i sposób ich realizacji. W ujęciu zmian strukturalnych niezbędny jest właściwy wybór rodzajów działalności, dynamizacja rozwoju których miałyby być zjawiskiem pożądanym, a także określenie ścieżki realizacji strategii strukturalnej.

Należy jednocześnie zauważyć, że przyjęcie opcji powielania uniwersalnej ścieżki przekształceń niesie ze sobą zagrożenie pozostania na pozycji „doganiającego” oraz nieosiągnięcia zakładanych wyników ze względu na pominięcie specyfiki rozwojowej, w tym nie tylko ekonomicznej, ale i społecznej, kulturowej oraz instytucjonalnej. Z drugiej strony wybór indywidualnej specjalizacji branżowej niesie ze sobą ryzyko jednostronnego rozwoju, uzależnienia od partnerów gospodarczych i zmniejszenia elastyczności, a wreszcie znalezienia się w pułapce „zacołowania” przy błędnej identyfikacji obszarów specjalizacji.

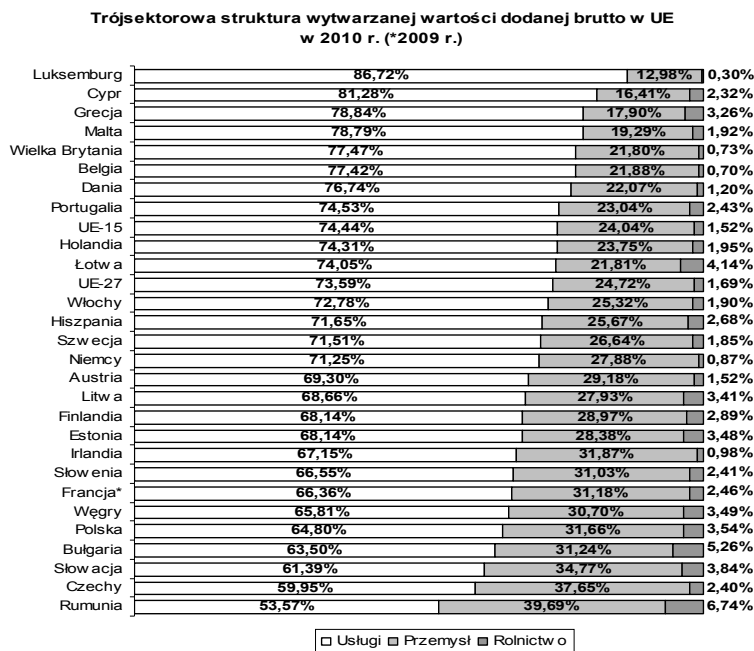
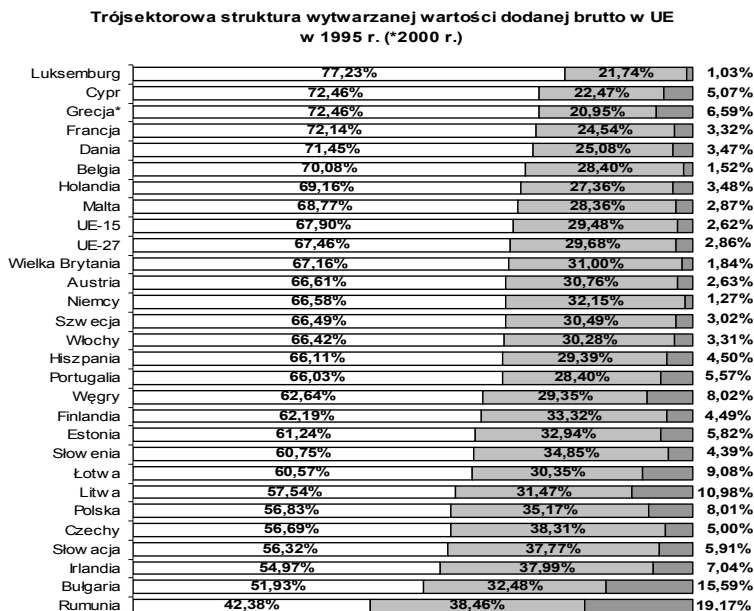
Współczesna wersja teorii modernizacji w miejsce unowocześniania gospodarek i społeczeństw państw czy regionów mało rozwiniętych według wzorców liderów rozwoju optuje na rzecz wielości dróg rozwojowych [Leszczyńska, 2010, s. 7–8, 9, 12]. Wskazuje się, że jednowymiarowe porównania do wzorca często pomijają specyfikę dochodzenia do pożądanego stanu docelowego, warunkowaną przez wzajemne zależności i złożoność zjawisk ekonomicznych, psychologicznych, kulturowych, socjologicznych i politycznych. Ponadto nie uwzględniają możliwości specjalizacji czy też rozwoju z pominięciem typowych faz w postaci gardinerowskiego „żabiego skoku” [Mączyńska, 2003, s. 199].

Uniwersalną tendencją w krajach wysoko rozwiniętych, stanowiących pewne kluby konwergencyjne o silnym podobieństwie występujących trendów społeczno-kulturowych, gospodarczych i instytucjonalnych jest rozwój sektora usług. Konwergencja w tym przypadku, związana ze wzrastającym znaczeniem tego sektora w strukturach gospodarczych, czyli tzw. tercjaryzacją, nie oznacza braku możliwości specjalizacji i wyboru własnej ścieżki rozwoju. Specyfika procesów modernizacyjnych może się bowiem przejawiać na niższych szczeblach agregacji rodzajów działalności. W układzie sektorów czy nawet sekcji działalności gospodarczej rozwój usług przebiegać może natomiast według podobnych schematów.

Przedmiotem prowadzonych w opracowaniu analiz jest przebieg zmian strukturalnych w układzie trójsektorowym, a więc w podziale gospodarki na rolnictwo, przemysł i usługi, uzupełniony o analizy procesów przekształceń w ramach wewnętrznej struktury usług w układzie usług: klasycznych, finansowo-biznesowych i dobrobytu [por. m.in. Kłosiński, 2003]. Badania oparto na danych statystycznych udostępnianych przez Eurostat dla państw Unii Europejskiej [Baza danych (<http>), dostęp: 1.07.2011] i dotyczą okresu 1995–2010. Analizy prowadzone są z wykorzystaniem metod statystycznej analizy struktur (SAS) proponowanych przez K. Kukulę [1996]. Weryfikacji poddaje się hipotezę o takim przebiegu zmian strukturalnych w Polsce, że prowadzą one do wzrastającej konwergencji strukturalnej z państwami Unii Europejskiej.

MODERNIZACJA STRUKTUR TRÓJSEKTOROWYCH

Zarówno na początku analizowanego okresu, jak i w 2010 r. trójsektorowa struktura wytwarzania wartości dodanej brutto w Polsce była relatywnie mało nowoczesna. Zgodnie ze wskazaniami teoretycznymi wraz z poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego większe znaczenie zyskuje sektor usług, maleje natomiast rola przemysłu i rolnictwa. W Polsce udział sektora usług pozostawał zaś na niższym poziomie niż dla grupy UE-15, a nawet całej grupy UE-27. Podobnie większy był odsetek wartości dodanej brutto wytworzonej w sektorze rolnictwa (rys. 1).

Rysunek 1. Trójsektorowe struktury wytwarzania wartości dodanej brutto w Unii Europejskiej w 1995 i 2010 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie [baza danych Eurostat ([http](http://), stan na dzień: 1.07.2011)].

W badanym okresie zaobserwowano natomiast w polskiej gospodarce szereg zmian, potwierdzających występowanie tendencji strukturalnych charakterystycznych dla zaawansowanych etapów rozwoju. Były to zjawiska:

- tercjaryzacji – oznaczające wzrastający udział w analizowanej strukturze sektora usług (trzeciego) (z poziomu 56,83% w 1995 r. do poziomu 64,80% w 2010 r.);
- deindustrializacji – związanej z malejącym odsetkiem wartości dodanej brutto wytworzonej w sektorze przemysłu (z poziomu 35,17% w 1995 r. do poziomu 31,66% w 2010 r.);
- deagraryzacji – prowadzącej do relatywnego spadku znaczenia sektora rolnictwa (odsetek wytwarzanej wartości dodanej brutto zmniejszył się z poziomu 8,01% w 1995 r. do poziomu 3,54% w 2010 r.).

Podobne trendy obserwowano również w innych państwach Unii Europejskiej, co wskazuje na uniwersalizm przekształceń na tym poziomie agregacji struktur wytwarzania. Przebieg przekształceń strukturalnych był jednak odmienny w poszczególnych państwach, uwzględniając takie charakterystyki zmian jak ich tempo, monotoniczność (utrzymywanie stałego kierunku przekształceń) czy w efekcie głębokość zmian w całym analizowanym okresie (tab. 1).

W Polsce przeciętna prędkość przekształceń mierzona miarą Kukuły (0,0103) przewyższała tę wielkość zarówno w odniesieniu do całego ugrupowania UE-27 (0,0048), jak i grupy najbardziej rozwiniętych państw UE-15 (0,0049). Najszybsze tempo zmian odnotowane zostało w Bułgarii i Rumunii, a więc w krajach odrabiających głęboki dystans rozwojowy, w republikach nadbałtyckich – na Litwie i Łotwie, jak również w dynamicznie rozwijającej się gospodarce Irlandii.

Monotoniczność przekształceń strukturalnych w Polsce była relatywnie niska (0,5112) i to zarówno w porównaniu z krajami UE-15 (0,8421), jak i całą grupą UE-27 (0,8027). Francja, Wielka Brytania czy Belgia, a więc gospodarki o stabilnej gospodarce rynkowej, to państwa o największym stopniu ukierunkowania zmian strukturalnych. Żywiłość i chaotyczność przemian w Polsce niewątpliwie ogranicza ich ostateczny rezultat. Jednocześnie może powodować wiele negatywnych konsekwencji społecznych, wynikających z licznych zakłóceń w realizowanej aktywności gospodarczej (ograniczeń produktywności działań i zyskowności, likwidacji przedsiębiorstw, miejsc pracy, konieczności zmian kwalifikacyjnych, branżowych czy przestrzennych dla poszukujących zatrudnienia itp.). Wyraźny wydaje się przy tym brak wsparcia instytucjonalnego w postaci polityki strukturalnej państwa wyznaczającej kierunki docelowych przekształceń, a w efekcie stabilizującej ich przebieg.

Pomimo tych ograniczeń, zmiany strukturalne w całym analizowanym okresie były w Polsce głębsze (0,0798) niż w całej grupie UE-27 (0,0613), jak i wśród państw UE-15 (0,0654). Dziesięć gospodarek unijnych charakteryzowało się jednak większymi przekształceniami. Wśród nich znalazły się zarówno Bułgaria czy Rumunia cechujące się wysoką dynamiką zmian, jak i Wielka Brytania, a więc kraj, w którym przekształcenia były silnie ukierunkowane.

Tabela 1. Podstawowe charakterystyki zmian trójsektorowej struktury wytwarzania wartości dodanej brutto w Unii Europejskiej w latach 1995–2010 w ujęciu miary Kukuły

	Zróżnicowanie strukturalne pomiędzy 2010 r. a 1995 r.*	Średnie tempo zmian strukturalnych w latach 1995–2010*	Monotoniczność zmian strukturalnych w latach 1995–2010*
Łotwa	0,1348	0,0141	0,5828
Rumunia	0,1243	0,0212	0,3735
Irlandia	0,1218	0,0144	0,5620
Bułgaria	0,1157	0,0303	0,2493
Litwa	0,1111	0,0143	0,4928
Wlk. Brytania	0,1031	0,0075	0,8712
Malta	0,1002	0,0119	0,5456
Luksemburg	0,0948	0,0084	0,7431
Cypr	0,0882	0,0065	0,8263
Portugalia	0,0850	0,0069	0,8119
Polska	0,0798	0,0103	0,5112
Belgia	0,0734	0,0056	0,8462
Francja*	0,0707	0,0053	0,9493
Estonia	0,0690	0,0119	0,3345
UE-15	0,0654	0,0049	0,8421
Grecja*	0,0638	0,0086	0,7461
Włochy	0,0636	0,0051	0,8224
UE-27	0,0613	0,0048	0,8027
Finlandia	0,0595	0,0098	0,3801
Słowenia	0,0580	0,0063	0,5991
Hiszpania	0,0554	0,0051	0,6925
Dania	0,0528	0,0074	0,4563
Holandia	0,0514	0,0063	0,5306
Słowacja	0,0507	0,0133	0,2488
Szwecja	0,0502	0,0062	0,4438
Niemcy	0,0467	0,0068	0,4013
Węgry	0,0453	0,0082	0,3276
Czechy	0,0326	0,0112	0,1923
Austria	0,0269	0,0032	0,5595

* Grecja: 2000–2010; Francja: 1995–2009

Źródło: obliczenia własne na podstawie [baza danych Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat>), stan na dzień: 1.07.2011].

Porównanie struktur wytwarzania wartości dodanej brutto w Polsce i poszczególnych państwach unijnych na przestrzeni lat pozwala wskazać na te gospodarki, względem których obserwuje się malejące różnice strukturalne. Uwzględnienie dynamiki i monotoniczności przekształceń pozwala, zgodnie z procedurą Kukuły, oszacować perspektywę czasową występujących w takiej sytuacji procesów konwergencji (tab. 2).

Tabela 2. Ocena zróżnicowania trójsektorowych struktur wytwarzania wartości dodanej brutto Polski względem UE w oparciu o procedurę Kukuly

	Zróżnicowanie strukturalne względem Polski w 1995 r.*	Zróżnicowanie strukturalne względem Polski w 2010 r.*	Dystans czasowy (w latach*)
Luksemburg	0,2041	0,2191	dywergencja
Grecja*	0,1075	0,1404	dywergencja
Cypr	0,1563	0,1647	dywergencja
Malta	0,1195	0,1399	dywergencja
Wlk. Brytania	0,1033	0,1266	dywergencja
Portugalia	0,0921	0,0973	dywergencja
Łotwa	0,0482	0,0985	dywergencja
Litwa	0,0370	0,0385	dywergencja
Dania	0,1463	0,1193	13,95
Francja*	0,1532	0,1462	12,32
Belgia	0,1326	0,1261	11,68
Holandia	0,1234	0,0950	11,00
UE-15	0,1107	0,0963	9,38
UE-27	0,1064	0,0878	8,87
Szwecja	0,0967	0,0671	8,55
Niemcy	0,0975	0,0645	8,29
Włochy	0,0959	0,0797	7,79
Hiszpania	0,0928	0,0685	7,43
Austria	0,0979	0,0449	6,24
Finlandia	0,0536	0,0334	3,73
Estonia	0,0442	0,0333	3,56
Irlandia	0,0282	0,0256	1,93
Słowenia	0,0393	0,0175	1,90
Węgry	0,0582	0,0101	1,30
Bułgaria	0,0759	0,0173	-1,12
Rumunia	0,1445	0,1123	-8,07
Słowacja	0,0260	0,0342	-dywergencja
Czechy	0,0314	0,0599	-dywergencja

* Grecja: 2000–2010; Francja: 1995–2009 – dla tych państw dystans czasowy został obliczony w oparciu o odpowiednio skrócone szeregi czasowe również dla Polski

„-” oznacza, że struktura danej gospodarki oceniana jest jako opóźniona względem Polski

Źródło: obliczenia własne na podstawie [baza danych Eurostat ([http](http://), stan na dzień: 1.07.2011)].

Przeprowadzone analizy pozwalają wnioskować o występowaniu konwergencji trójsektorowej struktury wytwarzania Polski w stosunku do całego ugrupowania UE-27 oraz grupy UE-15. Zjawisko upodabniania struktur wynika w tym przypadku z relatywnie wysokiej dynamiki przekształceń w naszym kraju. Dystans czasowy dzielący Polskę od badanych grup państw to około 9 lat.

Osiem gospodarek pozostaje jednak niedoścignionym wzorcem dla Polski, co wynika z wypadkowej tempa i monotoniczności zmian oraz wyjściowej struktury gospodarczej. W grupie tej znalazły się nie tylko gospodarki państw zaawansowanych rozwojowo o wielowiekowych tradycjach rynkowych (m.in. Wielka Brytania), ale i kraje podobnie jak Polska przechodzące okres transformacji (Litwa, Łotwa).

Dywergencja nie została zaobserwowana również pomiędzy strukturami Polski i Słowacji oraz Czech. Kraje te jednak pozostają na niższym etapie zaawansowania rozwojowego niż Polska, a zmiany tam obserwowane nie są wystarczająco głębokie, by zmniejszyć istniejący dystans.

Zaobserwowano natomiast upodabnianie polskiej struktury wytwarzania względem czternastu gospodarek, a oszacowany dystans czasowy sięga od około 14 lat w stosunku do Danii do około roku w stosunku do Węgier.

Zjawiska konwergencji występują także w porównaniu z Bułgarią i Rumunią, przy czym to wymienione kraje w stosunku do Polski pozostają słabiej rozwinięte strukturalnie. Dystans czasowy dla dogonienia struktury wytwarzania w Polsce oszacowano na zaledwie około 1 rok dla Bułgarii i na około 8 lat dla Rumunii.

Podsumowując, konwergencja trójsektorowych struktur obserwowana jest względem większości gospodarek unijnych oraz całych bloków państw. Proces ten nie jest jednak regułą i wskazuje na konieczność czerpania z doświadczeń krajów nie tylko pozostających na wyższych szczeblu rozwoju strukturalnego, ale i powiększających ten dystans.

MODERNIZACJA STRUKTUR USŁUGOWYCH

Zaawansowane zmiany strukturalne w najwyżej rozwiniętych gospodarkach obserwowane są również w ramach heterogenicznego sektora usług. W literaturze przedmiotu zwraca się przede wszystkim uwagę na charakterystyczne dla współczesności dynamicznie wzrastające znaczenie usług finansowo-biznesowych. Pewne aspekty tego zjawiska stanowią przedmiot krytyki, w której zwraca się uwagę, że finansyzacja życia społeczno-gospodarczego prowadzi do oderwania sfery nominalnej od realnej, a w efekcie do zjawisk kryzysowych [Żyżyński, 2008 – por. Woźniak, 2011, s. 86]. Negatywnie oceniany jest też często rozwój grupy tzw. *hollow services*, czyli usług nieprzyczyniających się do wzrostu konkurencyjności lub postępu w zaspokajaniu potrzeb społecznych (np. usług ochroniarskich czy reklamowych) [Kuczevska, 2006, s. 41]. Z drugiej strony podkreśla się pozytywne efekty rozwoju usług biznesowych dla efektywności realizowanych procesów gospodarczych, co wynika m.in. z podziału pracy i specjalizacji, koncentracji na kluczowych kompetencjach, elastyczności [Analiza..., 2005, s. 3, 51]. Niezależnie od oceny złożonego zjawiska, jakim jest wzrost znaczenia usług finansowo-biznesowych, proces ten pozostaje faktem, a udział

tej grupy usług w strukturach gospodarczych staje się wyznacznikiem ich nowoczesności i konkurencyjności.

Grupa usług finansowo-biznesowych wyróżniana jest jako jeden z funkcjonalnych agregatów usług obok [Kłosiński, 2003, s. 15; 2006a, s. 57; 2006b, s. 58–59]:

- usług klasycznych (obejmujących handel, transport, magazynowanie i łączność oraz hotelarstwo i gastronomię), które ułatwiają koordynację procesów gospodarczych, wytwarzanie i przemieszczanie,
- usług dobrobytu, obsługujących funkcję „państwa dobrobytu”, w tym usług rządowych (usług szeroko rozumianego bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego oraz rozwiązań instytucjonalnych zapewniających warunki dla funkcjonowania gospodarki, egzekwowania sprawiedliwości oraz bezpieczeństwa socjalnego) i usług stwarzania kapitału ludzkiego, kreujących zasób wiedzy, umiejętności oraz zasób zdrowia i energii witalnej.

K. Kłosiński [2006a, s. 57–61; 2006b, s. 59–65] zwraca uwagę, że w krajach najwyżej rozwiniętych niższe są udziały usług klasycznych w tworzeniu wartości dodanej brutto, wyższe zaś udziały usług finansowo-biznesowych i stwarzania kapitału ludzkiego. Autor ten obserwuje równocześnie spadek udziału usług rządowych, ze względu na wycofywanie się współczesnych gospodarek z polityki dobrobytu. Jednocześnie podkreśla on fakt, że w krajach zamożniejszych zarówno usługi obsługujące produkcję (finansowo-biznesowe i klasyczne łącznie), jak i usług dobrobytu mają większy udział w tworzeniu wartości dodanej brutto.

Przyjmując udział usług finansowo-biznesowych jako wyznacznik zaawansowania zmian strukturalnych w obrębie sektora usług należy zauważyć relatywnie niski poziom nowoczesności polskiej gospodarki (rys. 2). Zarówno w 1995 r., jak i w 2010 r. odsetek wartości dodanej wytworzonej w tej grupie usług był wyraźnie niższy niż w całym ugrupowaniu, wśród „starych” państw członkowskich, jak i w poszczególnych gospodarkach. O ile usługi finansowo-biznesowe dominowały w UE-27 i UE-15, to w Polsce miały najmniejszy udział w wewnątrzusługowej strukturze wytwarzania wartości dodanej brutto. Jednocześnie przy porównywalnym znaczeniu usług dobrobytu w Polsce znacznie większy i dominujący był udział usług klasycznych.

Należy zwrócić uwagę na zmiany strukturalne, które w analizowanym okresie charakteryzowały sektor usług w Polsce. W latach 1995–2010:

- wzrósł udział usług finansowo-biznesowych w tworzeniu wartości dodanej brutto w ramach sektora usług (o niemal 6 pkt proc.),
- zmniejszył się odsetek produkcji, która powstała w grupie usług klasycznych (o ponad 3 pkt proc.),
- zmniejszyło się znaczenie w wytwarzaniu grupy usług dobrobytu (o niemal 3 pkt proc.).

**Struktura wytwarzania wartości dodanej brutto w usługach w UE
w 1995 r. (*2000 r.)**

Luksemburg	50,81%	21,59%	27,61%
Bulgaria	45,14%	21,61%	33,25%
Rumunia	42,26%	18,43%	39,31%
Niemcy	39,66%	33,36%	26,98%
Francja	39,47%	33,73%	26,81%
Belgia	36,48%	32,02%	31,50%
UE-15	36,45%	32,89%	30,66%
UE-27	36,18%	32,81%	31,01%
Wielka Brytania	35,31%	32,52%	32,18%
Holandia	34,98%	33,60%	31,43%
Szwecja	34,32%	37,02%	28,66%
Włochy	33,68%	29,88%	36,43%
Słowenia	32,87%	32,30%	34,83%
Irlandia	31,82%	36,61%	31,57%
Dania	31,13%	37,68%	31,19%
Słowacja	30,98%	25,37%	43,65%
Finlandia	30,69%	37,01%	32,30%
Estonia	30,57%	28,77%	40,67%
Węgry	29,82%	38,57%	31,61%
Czechy	29,72%	27,29%	42,99%
Portugalia	29,68%	32,09%	38,23%
Austria	29,10%	33,91%	37,00%
Cypr	28,94%	28,65%	42,41%
Grecja*	28,43%	30,00%	41,58%
Hiszpania	27,09%	32,23%	40,68%
Łotwa	24,75%	33,36%	41,89%
Malta	23,21%	30,78%	46,01%
Polska	22,10%	32,67%	45,23%
Litwa	20,93%	34,00%	45,07%

**Struktura wytwarzania wartości dodanej brutto w usług w UE
w 2010 r. (*2009 r.)**

Luksemburg	55,76%	18,72%	25,52%
Wielka Brytania	43,45%	29,97%	26,58%
Niemcy	42,75%	33,09%	24,16%
Francja*	42,46%	33,62%	23,91%
Irlandia	40,53%	33,92%	25,55%
UE-15	40,03%	32,46%	27,50%
UE-27	39,41%	32,27%	28,32%
Belgia	39,14%	32,71%	28,15%
Włochy	39,00%	30,54%	30,47%
Holandia	37,30%	35,11%	27,59%
Bulgaria	37,18%	25,68%	37,14%
Cypr	36,80%	31,83%	31,37%
Węgry	35,39%	33,54%	31,06%
Finlandia	35,33%	35,59%	29,08%
Estonia	34,97%	28,03%	37,00%
Słowenia	34,95%	31,87%	33,18%
Dania	34,86%	38,16%	26,97%
Austria	34,71%	31,64%	33,65%
Szwecja	34,36%	38,27%	27,37%
Łotwa	31,88%	27,33%	40,78%
Hiszpania	31,83%	32,85%	35,31%
Malta	31,61%	38,41%	29,98%
Słowacja	31,17%	29,37%	39,47%
Portugalia	30,95%	34,85%	34,20%
Czechy	30,71%	29,22%	40,06%
Rumunia	29,26%	26,31%	44,42%
Polska	27,99%	29,84%	42,17%
Grecja	25,96%	31,82%	42,22%
Litwa	23,48%	27,78%	48,74%

□ usługi finansow o-biznesow e □ usługi dobrobytu ■ usługi klasyczne

Rysunek 2. Struktury wytwarzania wartości dodanej brutto w usługach w Unii Europejskiej w 1995 i 2010 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie [baza danych Eurostat ([http](http://), stan na dzień: 1.07.2011)].

W odniesieniu do usług klasycznych były to zmiany porównywalne do tych, które obserwowano w grupie UE-15, jak i w całym ugrupowaniu. W ramach usług finansowo-biznesowych oraz dobrobytu przekształcenia obserwowane w Polsce były wyraźnie głębsze. Należy przy tym zauważyć, że w wyniku zjawisk kryzysowych w latach 2008–2010 zarówno w Polsce, jak i w UE-27 oraz UE-15 odnotowano spadek znaczenia usług finansowo-biznesowych. Wobec dotychczasowych tendencji zjawisko to wydaje się jednak mieć charakter przejściowy. Okresy załamania procesów wzrostu gospodarczego w Polsce to również lata, w których wzrastał odsetek wartości dodanej wytwarzanej w grupie usług dobrobytu. W czasach recesji pełnią więc one funkcję stabilizującą gospodarkę. W ostatnich dwóch latach wzrost znaczenia tej grupy w ramach sektora usług zaobserwowano również w całym ugrupowaniu, w tym wśród krajów UE-15.

Podobne wnioski wynikają z analizy przeprowadzonej z wykorzystaniem miary zróżnicowania struktur Kukuły i jej pochodnych (tab. 3).

Zmiany strukturalne zachodzące w obrębie sektora usług w Polsce w całym okresie analizy były większe niż w UE-15 oraz UE-27. Najgłębsze przekształcenia zaobserwowano na Malcie, w Rumunii i na Cyprze. Na efekt ten wpłynęło szybsze przeciętne tempo zmian strukturalnych w Polsce niż w obu analizowanych grupach państw. Najbardziej dynamiczne zmiany strukturalne charakteryzowały zaś Bułgarię i Rumunię oraz Łotwę. Niewątpliwym ograniczeniem dostosowań strukturalnych był ponownie niski poziom monotoniczności przekształceń w Polsce. Ukierunkowanie zmian było wyższe tak w grupie UE-15, jak i całej UE-27. Wśród państw o największym ukierunkowaniu przekształceń znalazła się Wielka Brytania oraz Włochy i Cypr.

Tabela 3. Podstawowe charakterystyki zmian struktury wytwarzania wartości dodanej brutto w usługach w Unii Europejskiej w latach 1995–2010 w ujęciu miary Kukuły

	Zróżnicowanie strukturalne pomiędzy 2010 r. a 1995 r.*	Średnie tempo zmian strukturalnych w latach 1995–2010*	Monotoniczność zmian strukturalnych w latach 1995–2010*
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Malta	0,1604	0,0178	0,5567
Rumunia	0,1300	0,0228	0,3595
Cypr	0,1104	0,0110	0,6428
Irlandia	0,0871	0,0144	0,4039
Wlk. Brytania	0,0815	0,0064	0,7941
Bułgaria	0,0796	0,0297	0,1730
Łotwa	0,0713	0,0203	0,2071
Litwa	0,0622	0,0153	0,2417
Włochy	0,0597	0,0058	0,6828
Polska	0,0589	0,0098	0,3878
Austria	0,0562	0,0066	0,5408
Węgry	0,0558	0,0125	0,2902

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Hiszpania	0,0536	0,0058	0,5428
Luksemburg	0,0495	0,0167	0,1921
Finlandia	0,0464	0,0088	0,3292
Estonia	0,0440	0,0101	0,2693
Dania	0,0421	0,0074	0,3268
Słowacja	0,0419	0,0164	0,1649
Portugalia	0,0403	0,0070	0,3693
Holandia	0,0383	0,0081	0,3032
UE-15	0,0358	0,0040	0,5840
Belgia	0,0335	0,0054	0,4001
UE-27	0,0323	0,0038	0,5389
Niemcy	0,0308	0,0054	0,3731
Francja*	0,0300	0,0051	0,4219
Czechy	0,0293	0,0134	0,1448
Grecja*	0,0246	0,0103	0,2382
Słowenia	0,0208	0,0088	0,1575
Szwecja	0,0129	0,0049	0,1568

* Grecja: 2000–2010; Francja: 1995–2009

Źródło: obliczenia własne na podstawie [baza danych Eurostat ([http](http://), stan na dzień: 1.07.2011)].

Porównanie wewnątrzslużgowych struktur wytwarzania w Polsce i innych gospodarkach oraz przebiegu ich zmian pozwoliło na ocenę perspektyw konwergencji (tab. 4).

Tabela 4. Ocena zróżnicowania struktur wytwarzania wartości dodanej brutto w usługach w Polsce względem UE w oparciu o procedurę Kukuly

	Zróżnicowanie strukturalne względem Polski w 1995 r.*	Zróżnicowanie strukturalne względem Polski w 2010 r.*	Dystans czasowy (w latach*)
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Dania	0,1404	0,1520	dywergencja
Holandia	0,1381	0,1458	dywergencja
UE-15	0,1457	0,1467	dywergencja
Finlandia	0,1293	0,1309	dywergencja
Irlandia	0,1366	0,1663	dywergencja
Wlk. Brytania	0,1321	0,1560	dywergencja
Włochy	0,1159	0,1171	dywergencja
Portugalia	0,0758	0,0798	dywergencja
Austria	0,0824	0,0853	dywergencja
Cypr	0,0684	0,1081	dywergencja
Hiszpania	0,0499	0,0686	dywergencja
Malta	0,0189	0,1220	dywergencja
Łotwa	0,0334	0,0389	dywergencja
Szwecja	0,1657	0,1480	37,07

1	2	3	4
Luksemburg	0,2871	0,2777	36,14
Niemcy	0,1825	0,1801	31,19
Francja*	0,1843	0,1773	26,97
Belgia	0,1439	0,1402	23,40
UE-27	0,1423	0,1386	21,97
Słowenia	0,1077	0,0900	17,80
Węgry	0,1362	0,1111	14,72
Estonia	0,0847	0,0698	10,70
Bułgaria	0,2305	0,0919	8,30
Czechy	0,0762	0,0273	4,42
Słowacja	0,0888	0,0318	4,40
Rumunia	0,2017	0,0352	-2,89
Grecja*	0,0159	0,0202	-dywergencja
Litwa	0,0133	0,0656	-dywergencja

* Grecja: 2000–2010; Francja: 1995–2009 – dla tych państw dystans czasowy został obliczony w oparciu o odpowiednio skrócone szeregi czasowe również dla Polski

„-” oznacza, że struktura danej gospodarki oceniana jest jako opóźniona względem Polski

Źródło: obliczenia własne na podstawie [baza danych Eurostat ([http](http://), stan na dzień: 1.07.2011)].

Polska struktura wytwarzania w układzie trzech grup usług podlega procesom dywergencji względem 12 państw o wyższym zaawansowaniu przemian oraz w stosunku do grupy „starych” państw członkowskich UE-15. Wśród tych krajów znalazły się głównie gospodarki zamożne, ale również postsocjalistyczna Łotwa. Dywergencję obserwuje się również pomiędzy Polską a Grecją oraz Litwą, przy czym państwa te cechuje mniej nowoczesna wewnątrzusługowa struktura wytwarzania. W stosunku do pozostałych państw unijnych obserwuje się procesy konwergencji polskiej gospodarki. Polska, z wyjątkiem odniesień do Rumunii, pozostaje przy tym krajem „doganiającym”. Najdłuższy dystans czasowy pomiędzy konwergującymi strukturami szacowany jest w odniesieniu do Szwecji (ponad 37 lat), najkrótszy zaś w stosunku do Słowacji (ponad 4 lata). Rumunię dzieli do Polski około 3-letni okres przekształceń strukturalnych. Przy zachowaniu dotychczasowych wzorców rozwojowych Polska wewnątrzusługowa struktura wytwarzania wartości dodanej brutto osiągnie kształt struktury całego ugrupowania UE-27 za niemal 22 lata.

PODSUMOWANIE

Modernizacja trójsektorowych struktur wytwarzania w Polsce pozwala wnioskować o postępującej konwergencji w tym zakresie w stosunku do większości państw unijnych, jak i całych bloków UE-27 oraz UE-15. W naszym kraju występują tendencje obserwowane już w gospodarkach na wyższym poziomie rozwoju: tercjaryzacja, deindustrializacja i deagrariyzacja.

Wyniki analiz nie są natomiast jednoznaczne w odniesieniu do przekształceń wewnątrzusługowej struktury wytwarzania w ramach grup usług klasycznych, finansowo-biznesowych i dobrobytu. Konwergencję tej struktury obserwuje się względem całej grupy UE-27, jednak w stosunku do UE-15 zróżnicowania wzrastają. Podobnie, porównania poszczególnych państw pozwalają wyróżnić zarówno kraje o upodabniającej się strukturze, jak i podlegające procesom dywergencji. W Polsce wzrasta znaczenie usług finansowo-biznesowych, a spada usług klasycznych, co stanowi powielenie wzorców rozwojowych państw najzamożniejszych. W stosunku do krajów zaawansowanych rozwojowo relacje udziałów tych grup w ramach sektora usług pozostają jednak odwrócone.

Należy ponadto zauważyć, że zmiany struktur trójsektorowych w Polsce pozostają bardziej intensywne (w sensie efektu wypadkowego, ich szybszego tempa oraz większego ukierunkowania) niż zmiany wewnątrzusługowej struktury wytwarzania wartości dodanej brutto. Większy dystans czasowy zaobserwowano również w odniesieniu do struktur wewnątrzusługowych niż trójsektorowych. Świadczy to o pozostawaniu polskiej gospodarki we wstępnej fazie współczesnych przekształceń strukturalnych. Kierunek zmian wydaje się przy tym powielać uniwersalne tendencje obserwowane w najwyżej rozwiniętych gospodarkach.

LITERATURA

- Analiza warunków funkcjonowania sektora usług dla przedsiębiorczości*, 2005, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Departament Przedsiębiorczości, Warszawa, www.mgip.gov.pl
- Baza danych Eurostat:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
Data Navigation Tree/Database by theme/ Economy and finance/ National accounts (including GDP)/ Annual national accounts/ National Accounts detailed breakdowns (by industry, by product, by consumption purpose)/ National Accounts aggregates and employment by branch (NACE)/National Accounts by 6 branches – aggregates at current prices, stan na dzień: 1.07.2011.
- Buksiński T., 2001, *Moderność*, Pisma Filozoficzne – t. LXXVII, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.
- Karpiński A., 2008, *Przemiany strukturalne w procesie transformacji Polski 1989–2003–2025*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa.
- Kłosiński K., 2003, *Współczesne tendencje w sektorze usług Unii Europejskiej*, Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa.
- Kłosiński K., 2006a, *Sektor usług w Polsce i krajach Unii Europejskiej w latach 1995–2003*, „Handel Wewnętrzny” nr 3.
- Kłosiński K., 2006b, *Sektor usług w krajach OECD*, „Wiadomości Statystyczne” nr 6.
- Kuczewska L., 2006, *Stan i tendencje rozwoju usług biznesowych w Polsce*, Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa.

- Kukuła K., 1996, *Statystyczne metody analizy struktur ekonomicznych*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków.
- Leszczyńska M., 2010, *Procesy przeobrażeń modernizacyjnych w teoriach ekonomicznych – implikacje dla rozwoju społecznego* [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, red. M.G. Woźniak, z. nr 16, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Mączyńska E., 2003, *Ustrój gospodarczy w Polsce. Pułapki modelowe* [w:] *Ekonomia i świat współczesny. Społeczna gospodarka rynkowa. Idee i możliwości praktycznego wykorzystania w Polsce*, red. E. Mączyńska, P. Pysz, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Winiarski B. (red.), 2002, *Polityka gospodarcza*, PWN, Warszawa.
- Woźniak M.G., 1993, *Kierowanie, rynek, transformacja. Bariery stabilizacji*, Instytut Badań Rynkowych, Kraków.
- Woźniak M.G., 2004, *Wzrost gospodarczy. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.
- Woźniak M.G., 2011, *Polityka stabilizacyjna dla spójności społeczno-ekonomicznej w Polsce w kontekście kryzysu z lat 2008–2010* [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Modernizacja dla spójności społeczno-ekonomicznej*, red. M.G. Woźniak, z. nr 18, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Żyżyński J., 2008, *Strukturalne przyczyny kryzysu*, maszynopis referatu wygłoszonego na konferencji pod hasłem: *Neoliberalizm w obliczu światowego kryzysu finansowego* organizowanej przez Instytut Badań nad Społeczną Gospodarką Rynkową im J.M. Keynesa, Stowarzyszenie Ruch Społeczny „Praca – Pokój – Sprawiedliwość” oraz Wyższą Szkołę Ekonomiczno-Informatyczną w Warszawie w dniu 19 grudnia 2008 r. w Warszawie.

Streszczenie

W opracowaniu analizie poddano zmiany strukturalne w zakresie wytwarzanej wartości dodanej w ujęciu trójsektorowym oraz w układzie trzech grup usług: klasycznych, dobrobytu i finansowo-biznesowych. Wyniki badań wskazują na powielanie w Polsce ścieżek rozwojowych państw wysoko rozwiniętych. W ujęciu trójsektorowym obserwuje się procesy konwergencji struktur, natomiast w układzie struktur wewnątrzusługowych szereg państw unijnych pozostaje dla Polski niedoścignionym wzorcem.

Modernisation of Production Structures Leading to Convergence

Summary

Structural changes concerning value added in the three-sectors' dimension as well as within the three groups of services: classical, welfare, financial and business were analysed in the paper. The results point out that the paths of development of the highly-developed countries are copied in Poland. In the three-sectors' dimension there is observed convergence of structures, while concerning three groups of services there are a lot of EU countries that create an unrivalled model for Poland.